

REICHARDT GABRIELLA

Nádasdy Pál imádságoskönyve (1631)

A művészetek pártolása és a vallásos meggyőződés Nádasdy Pál személye esetén családi hagyományból magyarázható. Már köznemesi származású dédapja, Nádasdy I. Ferenc is fontosnak tartotta, hogy mindegyik gyermeke tudjon írni és olvasni, még a leányok is.¹ A reformáció hitelveit ugyan Nádasdy Tamás (1498–1562), a 16. század utolsó nádora vezette be a család életébe Melanchthon közvetítésével, de az ő esetében még nem elsődleges kérdés, hogy melyik irányzathoz tartozott, sőt újabban inkább a vallási hovatartozástól független kultúrákövetítő szerep kerül hangsúlyozásra a sárvári Nádasdy udvar esetében.² A kultúratámogatás mind Pál nagyapja, mind apja, Nádasdy II. Ferenc (1555–1604) alatt meghatározó. A nádor által Sárváron alapított iskola és nyomda a korabeli Magyarországon példaértékűnek tekinthető. Az iskolai oktatásban és a nyomdai munkálatokban fontos szerep jutott Sylvester Jánosnak, akinek nevéhez köthető a *Grammatica Hungarolatina* (1539)³ és az első teljes egészében magyar nyelvű *Újtestamentum*-fordítás (1541),⁴ illetve ezek kiadása. Azonban nem csak az előbbieken említett tevékenységek kapcsolhatók Nádasdy Tamás nevéhez. Sárvári udvarában a korban egyedüli módon humanista kört hozott létre, melynek tagjai voltak Sylvester János mellett Dévai Bíró Mátyás, Bornemisza Péter, Szege-di Kőrös Gáspár, valamint ide igyekezett Tinódi Sebestyén is. A kör tagjai nem tartózkodtak állandóan a sárvári udvarban, azonban kivétel nélkül kapcsolatban álltak Nádasdyval, amiről a fennmaradt levelezések tanúskodnak. Számukra a főúr személye és kapcsolatrendszere jelentette a reneszánsz szellemiség zálogát.⁵

¹ BESSENYEI József, *A Nádasdyak*, Bp., General Press, 2005, 17.

² SZAKÁLY Ferenc, *Sárvár, mint helyi kulturális központ = Nádasdy Tamás (1498–1562): Tudományos emlékülés, Sárvár, 1998. szeptember 10–11.*, szerk. SÖPTEI István, Sárvár, Nádasdy Ferenc Múzeum, 1999, 87–100; ÓZE Sándor, *Nádasdy Tamás nádor és az örményesi pálos kolostor = Decus Solitudinis: Pálos évszázadok*, szerk. SÁRBAK Gábor, Bp., Szent István Társulat, 2007 (Művelődéstörténeti Műhely – Rendtörténeti Konferenciák, 4/1), 182–184.

³ RMNy 39.

⁴ RMNy 47.

⁵ TAKÁCS Zoltán Bálint, *Nádasdy Tamás, a mecénás tevékenysége*, Honismereti Híradó, Sárvár, 2003/2, 18.

Nádasdy Pál *Ábítatos és buzgó imádságok*⁶ címet viselő imádságoskönyvére Koltai András *Batthyány Ádám imádságoskönyve*⁷ című tanulmánya, illetve a Nádasdy családdal kapcsolatos kutatásaim és olvasmányaim hívták fel figyelmemet. Az imádságoskönyv létéről a *Régi Magyarországi Nyomtatványoknak* az 1601–1635 közti időszakban megjelent könyvek jegyzékét tartalmazó kötete csak annyit közöl, hogy két példánya maradt ránk, egyik az Országos Széchényi Könyvtárban, a másik pedig Sárospatakon a Református Kollégium Könyvtárában. Kutatásaim kezdetén a sárospataki példány még Nyizsnyij Novgorodban volt, mostanra azonban hozzáférhetővé vált Sárospatakon.⁸ Az OSZK-ban található példánnyal egy teljes egészét tesznek ki, a címlap nem maradt fenn egyik példány esetében sem.

Feltehetjük a kérdést, mi vehette rá Nádasdyt egy imádságoskönyv megalkotására. A családban őt megelőzően senki sem kezdett önálló mű írásához. Ennek főként politikai és hadi okai vannak, hiszen Pál elődeitől eltérően a politikában kevésbé volt ambíciózus és tehetséges, a hitélethez és az irodalomhoz jobban vonzódott.⁹ A körülmények sajátos alakulása folytán nem volt ki eligazítsa a hadászat és a politika világában, hiszen édesapja, Nádasdy II. Ferenc 1604-ben elhunyt, amikor ő hatéves volt, édesanyját, Báthory Erzsébetet pedig nem sokkal ezután – a történettudomány mai állása szerint – „konceptiós perbe” fogták.¹⁰ Így Nádasdy II. Tamásnak, nagypja unokaöccsének, illetve Megyeri Imre alispánnak és királyi tanácsosnak, apja jó barátjának gyámsága kiemelt jelentőséggel bírt neveltetésében. Ezen tényeket figyelembe véve nem csodálkozhatunk, hogy a főúr az intellektuális tevékenységek felé orientálódott, miután az udvarában megforduló számos tudós ember révén magas szintű műveltségre szert tehetett. Mindehhez hozzájárult bizonytalan egészségi állapota is, hiszen egy tizenhat

⁶ RMNy 1494.

⁷ KOLTAI András, *Batthyány Ádám imádságoskönyve*, Magyar Könyvszemle, 1997/2, 187–200.

⁸ Itt köszönöm meg Dr. Dienes Dénes Igazgató Úrnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a Sárospatakon őrzött példány fotómásolatát.

⁹ DOMINKOVITS Péter, PÁLFFY Géza, *Küzdelem az országos és regionális hatalomért: A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században (1. rész)*, Századok, 2010/4, 785.

¹⁰ L. LENGYEL Tünde, VÁRKONYI Gábor, *Báthory Erzsébet: Egy asszony élete*, Bp., General Press, 2010.

éves korában elszenvedett lovasbalesete után a Magyar Királyi Kamara még halálától is tartott.¹¹

Felmenőihez hasonlóan ő is támogatta tehetséges fiatalok külföldi tanulmányait, köztük Lethenyi István csepregi prédikátor iskoláztatását, valamint nyomdát is létesített Sopronkeresztúron, melyet Manlius János működtetett haláláig. Ezt a nyomdát kapta hozományként Farkas Imre, aki 1619-ig ugyanitt, majd 1621-től Csepregen dolgozott. Ebben a nyomdában látott napvilágot Nádasdy Pál imakönyve is. A kutatás jelenlegi állása szerint a csepregi nyomdában 1645-ig 26 mű jelent meg, 22 magyar és 4 latin nyelven. A legeredményesebb időszak a nyomda életében az általunk vizsgált évekre esik, 1630-ban három, míg 1631-ben négy könyvet nyomtattak ki. A művek tartalmát tekintve többségük vallásos tárgyú, ami nem is meglepő, ugyanis Csepreg volt a korban az evangélikus egyház központja a Nyugat-Dunántúlon.¹² A vallási tartalom mellett fontos a magyar nyelv ápolása is ezekben a művekben, mert a lakosság jelentős hányada csak az anyanyelvét beszélte.

Pál nemcsak az udvarához tartozó prédikátorok, iskolamesterek (Lethenyi István, Zvonarics Imre, Nagy Benedek, Kis Bertalan) munkáinak megjelenéséhez járult hozzá, hanem külföldi protestánsok műveit is befogadta, többek között Wolfgang Mangelburg és Gregor Gerber munkáit.¹³ Mindemellett a soproni polgármester, Lackner Kristóf emblémás kötetinek külföldi megjelenését is támogatta.¹⁴

Érdeemes megvizsgálunk a keletkezés időpontját, az 1631. esztendőt. Nádasdy ebben az évben töltötte be harmincharmadik életévét, ekkor érte el a krisztusi kort. Életéről sajnálatos módon kevés információval rendelkezik a történettudomány, ami magyarázható rövid életével is, 35 esztendő volt, amikor meghalt. Betegségei megterhelték életét. Ezért írhatta művét, köszönet-, illetve hálaképpen Istennek, valamint utódai számára, hogy hitbéli tudását rájuk ruházza. Másrészt az 1631. év azért is kiemelkedő lehet a megjelenést tekintve, mert ebben az évben, június 25-én Csepregen zsinatot

¹¹ TOMA Katalin, *Gróf Nádasdy III. Ferenc mecénási működése*, Századok, 2010/4, 856.

¹² ZÁTONYI Sándor, *Könyvnyomda Csepregen a XVII. század első felében*, Vasi Szemle, 1963/2, 86–87.

¹³ MONOK István, *A Nádasdy család sárvári és pottendorfi udvara és könyves műveltsége = Kék vér, fekete tinta: Arisztokrata könyvgyűjtemények 1500–1700*, Kiállítási katalógus, szerk. MONOK István, Bp., 2005, 72. – RMNy 1492, 2027.

¹⁴ RMNy 1133.

tartottak, ahol Winkler András külföldi tanulmányai után hazatérve aláírta az ágostai hitvallást, majd ezt követően kórházi lelkészként szolgált.¹⁵ Ezen a zsinaton részt vett a dunántúli egyházkerület püspöke, Kis Bertalan, aki Nádasdy II. Ferenc támogatásával végezte tanulmányait, majd 1604 után Báthory Erzsébet vette pártfogásába. Csepregen tanítóként, majd 1619-től Nádasdy Pál udvari papjaként szolgált egészen 1625-ig, amikor megválasztották püspöknek.¹⁶ Nádasdy Pál imádságoskönyvének előszava szerint – „Írtam Sárvárat Szt. Iván hónap második napján, 1631 Esztendőben.” – a júniusi zsinat idejére, ha nem is az egész kötet, de egy része biztosan elkészült, s be tudta mutatni az ott megjelenő egyházi személyeknek. Valószínűleg leginkább Kis Bertalannak akart imponálni művével, hiszen teológiai tudását neki köszönhette, valamint bizonyítani szándékozott azon törekvést, hogy gyermekeit is e vallás hitelveire oktassa.

A harmadik és egyben legfőbb indítéka lehetett az imádságoskönyv elkészítésének, hogy ebben az évben született Tamás nevű harmadik gyermeke. Tamás nem érte meg a felnőtt kort (1633 augusztusának végén elhunyt), csak bátyja, Ferenc, a későbbi országbíró és Mária, aki apácának állt.¹⁷

Az imádságoskönyv bemutatása

Az imádságoskönyvet a szerző bemutatkozása nyitja, melyben leírja minden addig megszerzett tisztségét: „Egybe szedettet és irattatot az tekintetes Nemzetes és Nagyságos Gróff Nadasdi Pal, Fogaras földénc örökös, és Vasvármegyének fő-ispánnya, Szentelt Vitéz, az Fölséges Római Császárnac, Nemes Magyar, és Cseh-Országi Coronás Kiralynac ö Fölségenec Tanácsa, Magyarországi Komornic Mestere és az Dunán innenvaló részeinec s -Canisa ellen vetet Vég-házaknac Generalis Capitánnya által.”¹⁸

¹⁵ PAYR Sándor, *A soproni evangélikus egyházközség története*, Sopron, 1917, 295.

¹⁶ *Sárvár története*, szerk. SÖPTEI István, Sárvár, 2000, 200.

¹⁷ *A Nádasdy család grófi ágának leszármazása a XVI–XVII. században = A mecénás Nádasdy Ferenc*, <http://nadasdy.barokkudvar.hu/?q=node/6>. (Megtekintés dátuma: 2010. október 16.)

¹⁸ Vö. DOMINKOVITS, PÁLFFY, *i. m.*, 784–785.

Ezt követi a Dedicatio, miszerint művét gyermekeinek, Nádasdy Ferencnek és Nádasdy Tamásnak szánja nevelés céljából: „Néktek azért, néktek ajánlom szerelmes magzatim, ez üdvösségre vezérlő kis munkácskám, hogy ti ezzel hütötök gyarapodására, világi életeteknek kegyességben való foglalására, és az igaz buzgóságnak Istenhez való fölindítására [...]”. Az imádságoskönyv olvasóközönsége ez esetben valószínűleg a szűk család és háza népe lehetett. Az imádságoskönyv elkészítésének nemcsak vallási okai lehettek, hanem műve ajánlásával szellemi társat keresett maga mellé, intellektuális közeget próbált kiépíteni. Ez az önreprezentáció egyik módozata volt.¹⁹ Az előszóban Thucydidest és a *Zsoltárok könyvét* idézi, hisz e kötetek megtalálhatóak voltak a családi könyvtárban. A halála után felvett inventárium szerint „két Biblia magyar és deák” volt sárvári házában.²⁰ Ezen adatok alapján is láthatjuk, hogy Nádasdy Pál klasszikus műveltséggel rendelkezett. A *Biblia* esetében meg kell vizsgálnunk, hogy melyik magyar *Biblia*-kiadást használhatta. Az bizonyos, hogy nem a Sylvester János által fordított változatból veszi a *Zsoltárok könyvéből* származó idézetet, hiszen az csak az újszövetségi szövegrészeket tartalmazza. Vagy a Károli Gáspár-féle *Biblia* Szenci Molnár Albert által javított kiadását (1608), vagy a Káldi György által kiadott *Bibliát* (1626) használhatta. Mivel a Káldi-*Biblia* katolikus szellemiségű, ezért a Szenci által kiadott *Biblia*, vagyis a *Hanaui Biblia* használata valószínűsíthető. A *Zsoltárok könyvéből* vett idézet mindkét *Biblia* szövegében ugyanúgy szerepel, így ez az idézet nem tudja érdemben meghatározni a *Biblia*-használatot. Feltűnő azonban, hogy Nádasdy III. Ferenc Bécsbe került elkobzott könyveinek jegyzékében²¹ nem találkozunk Nádasdy Pál művével. Ehhez hozzájárulhatott Nádasdy III. Ferenc katolizálása is, azonban a Pál halála (1633. október 15.) után felvett inventárium sem tesz róla említést. Az országbíró kivégzése után felvett könyvlajstrom azonban nem tekinthető teljes mértékig hitelesnek, hiszen a korabeli leírások alapján hatalmas könyvgyűjteménnyel rendelkezett, a jegyzékbe vett könyvek ennek csak kis részét teszik ki.

¹⁹ HELTAI János, *Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában (1601–1655)*, Bp., OSZK–Universitas, 2008 (Res Libraria, 2), 102.

²⁰ Az inventárium közlése: REICHARDT Gabriella, *Nádasdy Pál javai Sárváron 1633-ban*, Honismereti Híradó, Sárvár, 2009/1–2, 58.

²¹ *Magyarországi magánkönyvtárak II. 1588–1721*, szerk. MONOK István, Szeged, Scriptum, 1992, 101–107.

Az imakönyv Dedicatiójában árulja el a szerző alkotási módszereit, miszerint a mű „egybe szedettetett és irattatott”. Ebből a megjegyzéséből is valószínűsíthetjük – melynek bizonyítására a későbbiekben sor kerül –, hogy az imakönyv nem teljesen önálló munka. A Dedicatióból kiderül továbbá az is, hogy nemcsak gyermekeihez, hanem az uradalmi alá tartozó lakosokhoz és magisztrátusaihoz is szól, kérve őket az üdvösségre, illetve arra, hogy a világi állapot szerint hirdessék az igét. Magisztrátusainak akar ezzel a művel útmutatást adni. A bevezető részben magyarázza meg könyvének címét is: „az fölséges Urnak velem való kegyelmes jó tétéményeiről elmélkedjem szüntelen. Az melyből lett osztán, hogy igaz buzgóságból való hála-adások, és minden szükségimért való könyörgő fohászkodásoc származzanak szívemben”.

A Dedicatio és az imakönyv közé beékelődik Lethenyi Istvánnak 12 versszakból álló imádsága, amely előszóként is értelmezhető. Az imakönyv 336 oldalon 60 imádságot tartalmaz. Nádasdy Pál műve hasonlóságokat mutat az azonos időszakban megjelent imakönyvekkel is, például Mihálykó János *Istenes és ábítatos imádságok* című munkájával, amely Csepregen jelent meg 1630-ban.²² Szintén egyezés mutatható ki a Lőcsén 1629-ben kiadott *Eperjesi magyar eklézsia mindennapi felfegyverkedése, azaz mindennapi imádságos könyvecskéje* című művel, amelynek szerzője Madarász Márton volt,²³ valamint feltehető Lethenyi István 1629-ben Csepregen kiadott imádságoskönyvének használata is.²⁴ Utóbbi azonban konkrét párhuzamokkal nem tudjuk bizonyítani fennmaradt példány hiányában. Annyi azonban bizonyos, hogy e műre utal Farkas Imre Mihálykó János imádságoskönyvének ajánlásában: „lássa és olvassa az 1629 esztendőben nyomtatott imádságoskönyvecskének praefactioját, avagy előljáró beszédét, melyet Lethenyi István az Mi Csepregi Praedicátor Urunc bocsátot ki.” Nádasdy Pál áhítatos és imádságoskönyve össze van kötve Mihálykó János 1630-ban kiadott imádságoskönyvével, innen is következtethetünk arra a tényre, hogy Nádasdy Pál ismerte Mihálykó művét. A protestáns műveken kívül meg kell vizsgálnunk Pázmány Péter katolikus *Imádságos könyvét* is, melyet (negyedik kiadásban) Pozsonyban adott ki 1631-ben.²⁵ Azonban nemcsak a korabeli imádságos-

²² RMNy 1459.

²³ RMNy 1439.

²⁴ RMNy 1425.

²⁵ RMNy 1513.

könyvekkel, hanem a későbbi művekkel való összehasonlítása is fontos, hiszen ezek alapján megvizsgálhatjuk, hogy ebben a korban mely imádságok voltak széles körben elterjedtek evangélikus és katolikus körökben. Jelen esetben Batthyány Ádám katolikus főúr *Lelki kard* című 1654-ben, Bécsben kiadott imakönyvével kapcsolatban végzek összehasonlítást.²⁶

Az összehasonlítás első lépéseként a már említett imakönyvekben megvizsgálom, milyen rendszer szerint következnek egymás után az imacsoportok, és ezeket követi-e Nádasdy Pál. A vizsgálatban Madarász Márton 1629-ben, Mihálykó János 1630-ban, Pázmány Péter 1631-ben és Batthyány Ádám 1654-ben kiadott imakönyveit hasonlítom össze Nádasdy munkájával.

Nádasdy Pál, hasonlóan a fent említett szerzőkhöz, ajánlással kezdi művét, amit személyesen ő írt, ahogyan Madarász, Pázmány és Batthyány is tette, míg a Mihálykó-kiadás elején Farkas Imre nyomdász szavait olvashatjuk. Az ajánlás után ékelődik be Lethenyi István 12 versszakos imádsága, mely formula az említett szerzőknél nem lelhető fel.

Nádasdy Pál imádságoskönyve 60 imádságból áll össze, ezeket összegzi a kötet végén található Táblában („Táblája ez könyvecskében foglaltatott imádságoknak”), oldalszámokkal ellátva. Ezen imádságok címeit összehasonlítva a három korabeli imakönyvvel az alábbi eredményt kapjuk.

Nádasdy Pál	Madarász Márton	Mihálykó János	Pázmány Péter
I. Reggeli hálaadás			Reggeli imádságok
II. Estveli hálaadó könyörgés		Estveli ének	Estveli hálaadás
VIII. Úton járóknak Istenhez való könyörgések	Útonjáró imádsága	Úton járóknak éneke	Úton-járók könyörgése
XIII. Békességnek megmaradásáért való könyörgés	Békességért való könyörgések		
XIV. Beteg embernek imádsága	Beteg ember könyörgése		Betegekért

²⁶ MOL Batthyány család levéltára (P1313), Kéziratok, 267. cs., fol. 358. és 359.

XV. Prédikáció előtt való könyörgés			Predikáció-előtt
XVI. Prédikáció hallgatás után való könyörgés és hálaadás		Prédikáció után való dicséret	Predikáció-után
XVII. Az angyali őrizésért való könyörgés		Az angyali őrizésért való ének	Az őrző Angyal segítségéért
XX. Az isteni félelemben és új életben megmaradásért való könyörgés			Isteni félelemért
XXI. Az alázatosságért való könyörgés		Az alázatosságért	Az alázatosságért
XXV. Mindenemű szükségünkben és nyavalyáinkban az hatalmas Istenhez való könyörgés		Hálaadás mindenféle nyavalyából és nyomorúságból való megszabadulásért	Háborúságainknak, és Nyavalyáinknak csendességgel...
XXVII. Az pokolbeli kísértetek ellen		Az ördög kísérteti ellen való győzelemért	Eördög-ellen-való győzelemért
XXX. Szent Ágoston doktor könyörgése	Szent Ágoston imádsága		Szent Ágoston hála-adása
XXXVII. Tiszta életért való könyörgés		A tiszta életért	A Tiszta életért

XXXVIII. Az özvegyeknek és árváknak könyörgése			Eözvegyek és Arvák könyörgése
XL. Testi kísértetek ellen való győzedelemért		A testnek kísérteti ellen való győzedelemért	Testi kísértetek ellen
XLI. Az halálnak félelme ellen való könyörgés		A halál félelme ellen	A halál félelme ellen
XLII. Erős reménységért, és bizodalomért való buzgó könyörgés			A remenségért
XLVI. Az Úrvacsorájához készülő embernek imádsága			Vr Vacsoraia-elöt való Imádság
XLVII. Az Úrvacsorájának hozzánk vétele korán való könyörgés	Könyörgés az Úr vacsorájával élés előtt		
XLVIII. Az Úrvacsorájának vétele után való hálaadás	Imádságok az Úrnak végvacsorájával való élés után		Az Úr vétele-után
XLIX. Mennydörgésnek és égi háborúnak eltávoztatásáért való könyörgés	Égi háború, kőeső, mennydörgés mennyütő kő és vilámlás ellen könyörgések	Kőeső és égi háború ellen való imádság	Az égi Háborúk-ellen

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy számos olyan imádság fellelhető Nádasdy imakönyvében, melyet kortársai is használtak, de alapvető kér-

dés, hogy vajon ezek az imádságok tartalmuk tekintetében is megegyeznek-e, vagy csak olyan imádságokról beszélhetünk esetükben, melyek ismertebbek voltak. A következőkben erre keresem a választ, példák bemutatásával. Nézzük meg a mindegyiküknél megtalálható *Mennydörgés és égi háború elleni imádság* incipitjeit:

Nádasdy Pál: „Áldott mennyei nagy Úristen...”

Madarász Márton: „Oh csudálatos cselekedető Isten...”

Mihálykó János: „Oh örök mindenható Úristen...”

Pázmány Péter: „Nagy-hatalmú Isten, ki megmutatod...”

Jól látható, hogy hiába ugyanaz az imádságok címe, de teljesen más azok kezdősora, ebből következőleg nem használhatják ugyanazt az imádságot alapként.

Az *Úton járók imádsága* esetében:

Nádasdy Pál: „Mindenható örök Úr Isten...”

Madarász Márton: „Örök mindenható Úristen...”

Mihálykó János: „Uram Isten, ki ígértél oltalmat...”

Pázmány Péter: „Irgalmas kegyelmes Isten...”

Az ima esetében valószínűsíthető, hogy Nádasdy Pál Madarász Márton imakönyvét ismerhette, és ebből vesz át imádságokat, ahogy ezt Szent Ágoston doktor könyörgése is mutatja: Nádasdynál „Én Istenem, én irgalmasságom...”, míg Madarásznál „Én Uram Istenem...”. Nádasdy könyvéhez természetes módon felhasználta a Madarász által írt evangélikus imádságoskönyvet, azonban szerkezetét tekintve inkább Pázmány művével mutat hasonlóságokat. Honnan ismerhette az evangélikus főúr az esztergomi érsek imakönyvét? Ahogy arról már korábban szó esett, Nádasdy támogatta az udvarában megforduló lelkészek és hittudósok munkáinak kiadását. Pázmány *Kalauzáról* a Nádasdy udvarához köthető Zvonarics Imre írt kritikát,²⁷ melyre Pázmány Szyl Miklós álneven írt választ Nádasdy Pálnak: *Csepregi mesterség, azaz Haffenrefernek magyarrá fordított könyve eleiben függesztett leveleknek cégezés cigányági és orcaszékenítő hazugsági*, Bécs, 1614.²⁸ Előfordulhat, hogy nemcsak a vitairatot küldte el a főúrnak, hanem imakönyvének gráci első kiadását is.²⁹ Pázmány célja ezzel az lehetett, hogy kapcsolatot teremtsen az

²⁷ RMNy 1072.

²⁸ RMNy 1061.

²⁹ RMNy 945.

evangélikusok egyik befolyásos patrónusával, hogy a katolizáció útját megindítsa a Nádasdy családban.³⁰

A főúr ismerhette Mihálykó János 1630-as művét is, hiszen ezek egy kötetbe voltak összekötve (az egyetlen sárospataki példány alapján). Ahogyan Mihálykó, valószínűleg Pál úr is ismerte, sőt használhatta a Lethenyi István által összeállított imakönyvet, melynek sajnálatos módon nem maradt fenn ismert példánya. Mihálykó imádságai nagy részét már Pázmánytól vette át, így ezen imakönyv esetében a mindkét vallásnál használt fohászok címei egyeznek.

Megfigyelhetjük azt is, hogy Nádasdy Pál világiasabban fogalmaz, mint a már említett szerzők, nem alkalmaz sok jelzőt, az „Úr Isten” minden ima elején megjelenik, sűrűn ismétli fordulatait. Emögött teológiai ismeretek hiányát is feltételezhetjük, illetve azt is, hogy nem tarthatta szükségesnek a túldíszítettséget, hiszen gyermekeinek és alattvalóinak szánta a kötetet olvasmányként. A kiskorú gyermekeknek pedig a közérthetőség és a vallási tartalom volt a fontos.

Batthyány Ádám imakönyve esetén az első kiadás megmaradt részeit vonom vizsgálat alá. Jelen esetben csak az imádságok címeit néztem meg, hogy melyeket használják mindketten, illetve milyen szerkesztési elvet követnek. Ahogyan az Koltai András tanulmányából kiderül, Batthyány Pázmány imakönyvéből 201 oldalnyit vett át saját könyvébe. Megjelennek nála a reggeli és esti imák, hálaadások, bűnbánati zsoltárok, valamint az alkalmi könyörgések.³¹ Mindkettejüknél megjelenik a reggeli imádság, az esti hálaadás, az *Égi háborúk ellen* és az *Úton járók könyörgése*.³² Ha megnézzük a fenti táblázatot, akkor kiviláglik, hogy ez a négy imádság nemcsak a két főúr művében van ugyancsak jelen, hanem Pázmánynál is. Vajon miért pont ezek az imák egyeznek meg? Nagy valószínűség szerint ismert fohászokról lehet szó, melyeknek több változata lehetett. Napjainkban is több változat ismert a reggeli és esti imákra, felekezeti, illetve területi elhelyezkedés szerint. Gyánítható, hogy e két ima a 17. században is a mindennapi imádkozás részét képezhette. Mivel a korban a közlekedési viszonyok miatt akár több nap is szükséges volt az egyik városból a másikba való eljutáshoz, a török-tatár

³⁰ HELTAI, *i. m.*, 117.

³¹ KOLTAI, *i. m.*, 195.

³² *Uo.*, 196.

vagy a vallon támadásról már nem is szólva, így az utazáshoz szorosan kapcsolódhatott az úton járók imája. Az égiháború elleni ima a termények megóvása és a nagy esőzések miatt kapott nagy hangsúlyt az időszakban, hiszen a mocsarak és egyéb vízfolyások tovább duzzadtak, melyekben mindenféle egészségre káros kórokozók jelentek meg, valamint a sok csapadék a terményt is elpusztította, pedig az nagy kincsnek számított.

Végezetül elmondható, hogy Nádasdy Pál *Ábítatos és buzgó imádságok* című imádságoskönyve nem önálló munka, ahogyan azt már a szerző az elején jelezte is az olvasó számára. Jelen imakönyv esetében is megfigyelhető az a korban általános tendencia, hogy a „szerzők” nemcsak saját imádságait illesztik be műyükbe, hanem más imakönyvekből is vesznek át kisebb-nagyobb részleteket. Pázmány maga is kinyilvánította problémáját az evangélikus imádságoskönyvekkel kapcsolatban, hiszen azok alapján véve a katolikus imádságoskönyveket használták, és alakították át a saját hitelveik szerint. Pázmány ezt írja imakönyve második kiadásának előszavában Mihálykó Jánosról: „sok helyen megszaggatá és az ő foltos tetszésének rongyával bé is tatarázta az én írásomat, [...] több jeles dolgokat is kitörle az ő nyomtatásában. Annak okáért nem hogy javallanám, [...] de sőt inkább a benne való sok fogyatkozásokért gyalázom, és enyémnek nem ismerem.”³³

Nádasdy Pál imakönyvének feldolgozására mindezidáig nem került sor, véleményem szerint azonban e mű többre hivatott, mint hogy csak megemléstünk.

³³ PÁZMÁNY Péter, *Keresztyen imádságos keönyv*, Pozsony, 1610 (RMNy 1003), Második előjáró levél, 5; 6; BAJÁKI Rita, *Pázmány Imádságos könyvének utóéletéhez = Pázmány Péter és kora*, szerk. HARGITTAY Emil, Piliscsaba, PPKE BTK, 2001 (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 2), 287–288.